

L'atenció socioeducativa a les persones sense llar. Un estudi a partir de la visió dels professionals.

Treball fi de grau d'Educació Social

Facultat d'Educació i Psicologia

Girona, 3 de juny de 2019

RAQUEL GARZÓN GARCIA

Dirigit per: Judit Fullana

L'atenció socioeducativa a les persones sense llar. Un estudi a partir de la visió dels professionals.

Resum

Tot i el desenvolupament humà, social, polític i econòmic aconseguit en les darreres dècades, el tema del sensellarisme i com abordar aquest fenomen continua presentant reptes a l'hora d'intervenir, com la manca de recursos especialitzats i el baix nivell de lloguer social. L'objectiu d'aquest article és presentar els resultats d'un estudi sobre els reptes que es troben els professionals de l'àmbit socioeducatiu a l'hora d'intervenir amb persones sense llar i sobre els recursos dels quals disposen. La informació s'ha obtingut a través d'entrevistes individuals a quatre professionals que treballen a un centre de dia per a persones sense llar. Els resultats manifesten un baix nivell d'adaptació dels serveis per atendre a les persones, els quals responen des de la urgència, i la importància d'un habitatge per fer front a la situació de sensellarisme i millorar el benestar de la persona. L'estudi contribueix a identificar alguns dels reptes que es poden trobar els professionals en la intervenció amb persones sense llar.

Paraules clau

persones sense llar, educació social, habitatge, exclusió social, recerca qualitativa.

Abstract

Despite the human, social, political and economic development achieved in the last decades, the subject of the homelessness and how to tackle this phenomenon continues to present challenges when intervening, such as lack of specialised resources and the low level of social rent. The article's aim is to present the results of a study on the challenges that professionals in the socio-educational field can find when intervening with homeless people and on the resources they have. The information was obtained through individual interviews with four professionals who work in a day centre for

homeless people. The results state a low level of adaptation of the services to attend to people, which respond from the urgency, and the importance of a dwelling to cope with the situation of homelessness and improve the wellbeing of the person. The study contributes to identify some of the challenges that professionals can find in the intervention with homeless people.

Key words

Homeless, social education, housing, social exclusion, qualitative research

1. Introducció

Actualment, tot i l'alt nivell de desenvolupament humà aconseguit, la societat espanyola està experimentant importants processos d'exclusió social (Cabrera, Malgesini i López, 2002) en què les persones sense sostre esdevenen un dels rostres més visibles d'aquesta (Cabrera, Rubio i Blasco, 2008). Des dels anys 90 s'ha observat un augment del nombre de persones que es troben en situació de sensellarisme. Aquestes situacions de precarietat no s'han d'explicar només a partir de causes individuals, com addiccions o personalitat, sinó que hi ha la necessitat d'explicar-les d'acord a un conjunt de factors: socials, econòmics, personals, polítics, etc. (Cabrera et al., 2002).

És escàs, a Espanya, el nombre d'investigacions publicades que centrin la seva atenció en el fenomen del sensellarisme (Muñoz, Vázquez i Vázquez, 2003).

Muñoz, Vázquez, Panadero i Vázquez (2003) van fer un recull sobre 23 investigacions, realitzades a Espanya, sobre les persones sense llar. D'aquestes, només sis combinen informació oferta per persones sense llar amb aquella obtinguda de professionals o serveis i només cinc són de caràcter qualitatiu. Observem, per tant, que el panorama bibliogràfic es caracteritza per la falta del punt de vista dels professionals i per l'afany de mesurar el fenomen amb dades quantitatives. Trobem, també, que aquests estudis centren la seva atenció en la salut mental de les persones sense llar i en l'evolució de les

característiques i situacions que viuen, mancant, així, estudis que es basin en la intervenció dels professionals i cerquin els reptes que es troben aquests.

Aquest article presenta una aproximació al fenomen del sensellarisme i els resultats d'una recerca sobre els reptes que es troben els professionals de l'àmbit socioeducatiu a l'hora d'intervenir amb persones sense llar i també sobre els recursos dels quals disposen. Per fer-ho, s'inclou a l'article un petit repàs històric sobre el sensellarisme i una descripció del fenomen. A més, es parla de l'evolució del perfil de les persones sense llar i del paper que té l'habitatge en la situació d'aquestes. També, es fa referència a l'atenció que es dóna a les persones sense llar, seguidament dels serveis que s'ofereixen per acabar parlant sobre el mètode del Housing First. Per últim, es fa esment d'algunes de les dificultats que es poden trobar els professionals a l'hora d'intervenir.

2. Breu nota històrica sobre el fenomen del sensellarisme

Al llarg de la història, ha existit una identificació del *homeless* (persona sense llar) amb una sèrie de figures com aquella que vaga sense rumb determinat (Cabrera, 2004), indigent, transeünt (Cardona, 2004), de rodamóns a mandrosos, lladregots, criminals (Cabrera et al., 2008), etc. S'observa, per tant, un desconeixement per part de la població de la situació que viuen les persones sense llar, on es reproduïxen estereotips que perpetuen l'estigma del concepte (Guilera, Janera i Noró, 2016).

A nivell Europeu, es troben documents, referents a l'Antic Règim (s'anomena així al sistema polític, social i econòmic que es dóna a Europa durant l'Edat Moderna, des del segle XVI al XVIII), en els quals es presenten les persones sense llar com a éssers asocials i perniciosos per l'ordre públic. La resposta que es donava al fenomen era des de l'àmbit policial, dictant lleis contra els rodamóns (Sánchez, 2012). L'Antic Règim finalitza amb revolucions liberals i amb la revolució industrial (de l'any 1750 fins al 1914), després de la qual es continuava identificant a aquestes persones com un factor de la desestructuració social. A Espanya, la *Ley de vagos y maleantes* promulgada

durant la Segona República Espanyola l'any 1933 i revisada durant el franquisme l'any 1954, no incloïa penes, sinó que dictava mesures d'allunyament, control i retenció (Sánchez, 2012). Tot i que hi va haver un petit canvi, l'any 1970, amb la *Ley de peligrosidad y rehabilitación social*, no va ser fins a finals del segle XX quan l'atenció que es donava a les persones sense llar s'adequava a la rebuda en altres països europeus, de caràcter menys paternalista i més centrada en relacions bidireccionals entre professionals i usuaris (Tejero i Torrabadella, 2005).

La manera de definir o fer referència al fenomen varia segons el moment històric, i és que, com plantegen Tejero i Torrabadella (2005), la realitat de les persones sense llar és canviant. Ara bé, independentment de les etiquetes i del moment històric, és important tenir clar que el concepte sense llar és un adjectiu descriptiu d'una situació, que ha esdevingut substantiu per denominar a unes persones que, "algú o alguns" han considerat col·lectiu (Cardona, 2004, p.23). I és que, tal com diuen Cabrera et al. (2008), no es tracta d'un col·lectiu, ja que no som davant cap comunitat humana amb una identitat compartida i semblant, sinó que es tracta de persones enormement heterogènies que viuen una determinada situació d'exclusió residencial.

3. El perfil de les persones sense llar

Sánchez (2010) afegeix la importància de plantejar la convivència de la persona sense llar tradicional amb els nous tipus de persones sense llar. Per fer això, és condició necessària especificar i caracteritzar les diferents situacions que es donen en el fenomen del sensellarisme (Cabrera et al., 2008). Certament, el perfil sociodemogràfic tradicional de persona sense llar és el següent (Tejero i Torrabadella, 2005): un home, sol, amb una mitjana de 43 anys, relacions familiars deteriorades o inexistents, a l'atur o situació precària al mercat laboral, estudis primaris, problemes de salut (física, mental o addiccions), i que porta dos o tres anys vivint al carrer. Tot i això, diversos estudis han notat que, des de la crisi financera i econòmica iniciada l'any 2008, hi ha hagut un canvi considerable d'aquest perfil cap a un altre de molt més ampli. Així, s'observa un

augment de minories ètniques, famílies, dones, joves i immigrants com a persones sense llar (De Graaf, Van Doorn, Kloppenburg i Akkermans, 2011). D'aquesta manera, podem trobar al carrer gent tan diferent com persones a l'atur, menors que s'han escapat de casa, persones immigrades sense papers, persones amb malalties mentals, persones amb addiccions, etc. (Cabrera et al., 2008).

Per tant, per entendre el fenomen cal que oblidem, d'una banda, aquesta identificació de les persones sense llar amb figures o idees estereotipades i, d'altra banda, la visió del fenomen com una qüestió de “deixadesa personal i desadaptació individual” (Cabrera et al. 2008, p. 14). És important, llavors, intentar arribar a una definició del problema, a partir de la condició d'allotjament i no arran dels trets personals. És per aquest motiu que els experts han optat per fer ús de termes que no culpabilitzin a la persona de la seva situació (Tejero i Torrabadella, 2005).

Podem acceptar com a punt de partida la definició que va donar, l'any 1995, la llavors coordinadora de l'*European Observatory on Homelessness*, Dragana Avramov. Definia persones sense llar com totes aquelles persones que, per raons econòmiques, barreres socials o dificultats personals, no poden accedir o conservar un habitatge adequat, adaptat a la seva situació personal, permanent i que proporcioni un marc estable de convivència (Cabrera et al., 2008). Aquesta definició situa la causa de la situació que viuen les persones sense llar en les dificultats per accedir o conservar l'habitatge per raons econòmiques o socials, i només en últim lloc per mancances personals.

Davant l'evolució d'aquest fenomen, la *Fédération Européenne d'Associations Nationales Travillant* (FEANTSA) va proposar l'any 2005 una tipologia europea, anomenada ETHOS (*European Typology on Homelessness and housing exclusion*), per tal de definir els diferents tipus de perfils que s'identifiquen en el sensellarisme (Argemí, 2017). Aquesta continua sent la guia que se segueix en les investigacions a l'hora de quantificar i mesurar el fenomen i la idea principal és definir fins a 13 formes de sensellarisme i exclusió residencial (Llobet i Aguilar, 2016). Per elaborar aquesta definició es comença per identificar els dominis que constitueixen una llar: tenir un

habitatge o espai adequat sobre el qual la persona i la seva família puguin exercir un ús exclusiu (domini físic); tenir un espai on poder mantenir la intimitat i establir relacions satisfactòries (domini social) i disposar d'un títol legal d'ocupació i tinença (domini jurídic o legal) (Cabrera i Rubio, 2008). A partir de la combinació dels tres dominis, es mencionen quatre categories bàsiques que impliquen una exclusió residencial: sense sostre (*rooflessness*), sense llar (*houselessness*), habitatge insegur (*insecure housing*) i habitatge inadequat (*inadequate housing*) (Busch-Geertsema, 2010).

La classificació ETHOS, tal com diu Busch-Geertsema (2010), destaca que el sensellarisme “és només la punta de l'iceberg, fent visible un fenomen molt més ampli” (p.25). Per comprendre la problemàtica i oblidar la visió d'aquesta com una qüestió de desadaptació individual i desafiliació social, és necessari anar més enllà de l'exclusió que viuen les persones sense llar, en el sentit de la manca d'un espai físic digne on viure (Sánchez, 2010). Alguns investigadors veuen òbvia la relació entre aquesta mancança d'habitatge i el sensellarisme (FEANTSA, 2008).

4. El problema de l'habitatge

Tot i que el dret a l'habitatge és molt reconegut (inclòs en tractats internacionals i legislacions nacionals i comunitàries), les dificultats per accedir a un habitatge són una de les causes més rellevants del sensellarisme. Segons l'informe europeu, els problemes relacionats amb l'habitatge poden obligar una persona a abandonar la seva residència, dificultar que torni a tenir accés a un allotjament estable, si es troba en situació de sense llar o que, tot i tenir habitatge aquest sigui tan precari que se la pugui considerar com a persona sense llar. Davant d'això, FEANTSA (2008) reconeix cinc factors estructurals que poden desembocar en situacions de sensellarisme: l'assequibilitat de l'habitatge, l'adequació de l'oferta d'habitatge i la qüestió de la disponibilitat, la qualitat de l'habitatge, els problemes d'aglomeració i els desnonaments.

Trobem, a la majoria de societats actuals, una tendència de les persones a aspirar a tenir un habitatge en propietat (FEANTSA, 2008). És cert que aquesta tinença pot aportar estabilitat i inclusió a la comunitat, tot i això, a la realitat de les persones sense llar, l'habitatge en propietat continua sent una opció poc realista a causa del seu cost. Espanya és el país amb més habitatges desocupats de la Unió Europea, 3.000.000 a l'any 2012 i els plans d'habitatge estan orientats a potenciar la propietat mentre que l'oferta de lloguer és molt baixa, aproximadament 1.800.000 habitatges. (Sánchez, 2010).

La falta d'habitatge social juntament amb el preu elevat dels allotjaments, implica que el mercat de lloguer sigui l'única alternativa per les persones sense llar. No obstant això, aquest mercat privat també compta amb uns preus elevats, fet que porta a moltes de les persones sense llar a compartir espais molt reduïts amb altres persones. A més, trobem la dificultat afegida que els propietaris d'habitatges en lloguer tenen com a objectiu obtenir un benefici econòmic i adopten una actitud reticent envers llogar el seu habitatge a persones en situació de vulnerabilitat (FEANTSA, 2008). Totes aquestes característiques de la situació del mercat a Espanya, comporten que l'accés a l'habitatge sigui un factor d'exclusió de primera magnitud (Sánchez, 2012).

Tenint en compte aquest factor exclouent, Busch-Geertsema (2010) remarca que la provisió d'una llar és la manera més eficaç per treballar el fenomen del sensellarisme.

5. Els models d'atenció social a les persones sense llar

Pel que fa a l'atenció actual a les persones sense llar a Espanya, resulta difícil assenyalar les característiques principals de la xarxa d'atenció actual, degut a la mancança de dades oficials, tot i això, Cabrera et al. (2002) exposen en un estudi, una xarxa de serveis. Aquesta, consta d'una sèrie de centres destinats a satisfer necessitats bàsiques i immediates, que es mouen entre l'àmbit públic, privat i concertat (Argemí, 2017). Cabrera, et al. (2002), caracteritzen aquests centres i serveis segons l'oferta i prestacions que realitzen i es poden dividir segons si tenen o no allotjament. D'una banda, en els

serveis que ofereixen allotjament trobem els albergs, els centres d'acollida temporal, els centres d'inserció social i els centres d'inserció sociolaboral. Aquests, a més d'allotjament, ofereixen serveis d'assistència (rober, menjador, higiene i salut), serveis de recuperació personal (tractament d'addiccions, atenció psicològica, etc.) i tallers ocupacionals i d'inserció laboral. I, d'altra banda, en serveis sense allotjament trobem els centres d'informació i acollida, centres d'atenció elemental, centres de dia, centres ocupacionals i centres laborals. Aquests serveis ofereixen recursos d'informació, serveis d'assistència i recuperació personal i tallers d'inserció social i laboral.

Tradicionalment s'ha intervingut a partir del model *Continuum of Care* (MCC) o Model d'Escala a Espanya (Argemí, 2017), el qual considera que les persones sense llar no tenen la capacitat de mantenir un habitatge si no han resolt els seus problemes (Waegemakers i Rook, 2012) i entén l'habitatge com l'objectiu final del procés, després que la persona hagi passat per diferents serveis fins a resoldre els problemes d'inclusió social i de salut (Argemí, 2017). Durant els anys 90, a Nord Amèrica, es va fer evident la ineficàcia d'aquests serveis d'escala i es van desenvolupar allotjaments amb suport, els quals proporcionaven un allotjament immediat on, les persones sense llar, rebien ajuda i tractament durant el temps que fos necessari, alhora que no s'exigia l'abstinència de drogues i alcohol (FEANTSA, 2016). Aquests serveis van ser la base del Housing First.

El Dr. Sam Tsemberis va desenvolupar aquesta iniciativa a Nova York als anys 90, partint de la verificació que la vida al carrer empitjora la salut (mental i física) de les persones i que el MCC esdevé una barrera per la integració social (Llobet i Aguilar, 2016). El Housing First es presenta com un canvi de paradigma, ja que a diferència del MCC, comença pel final: facilitant un habitatge a les persones sense llar. Aquest model parteix de la idea que disposar d'un habitatge és un punt de partida i no un objectiu (Argemí, 2017) alhora que una condició necessària per a la millora del desenvolupament de la persona (Llobet i Aguilar, 2016).

Els estudis comparatius nord americans que analitzaven els resultats de l'aplicació del Housing First en comparació a altres serveis per persones sense llar, van fomentar un major ús d'aquest model a Europa. Les investigacions de Volker Busch-Geertsema, van ser les primeres a confirmar que el model Housing First és més efectiu que els serveis d'escala per acabar amb el sensellarisme i amb una despesa menor que els serveis d'escala. A Espanya, es va implementar el primer servei de Housing First l'any 2014, a les ciutats de Madrid, Barcelona i Màlaga, quan la fundació Rais va començar a intervenir mitjançant el projecte Hàbitat, que segueix les bases del Housing First (FEANTSA, 2016).

A Catalunya existeix una mancança de recerca que expliqui com s'està desenvolupant el Housing First i la xarxa de serveis que atenen a les persones sense llar ho fan basant-se en el MCC però des d'una visió més modernitzada i no tan assistencial (Uribe, 2014). Tot i això, com explica Argemí (2017), quant a polítiques de sensellarisme s'ha vist que, tot i disposar d'aquest model capaç de donar resposta a una bona part de les persones sense llar, actualment no pot abastar el gran increment de persones que necessiten aquest servei i, aplicant el Housing First, es podria resoldre o millorar aquesta circumstància. Per tant, és important que tots els serveis que volen treballar des de les bases d'aquest model, debatin quina és la millor forma per definir la intervenció, en relació a si es vol aplicar el model original o adaptar-lo al context.

Ara bé, per poder establir una definició i intervenir des del model del Housing First, s'han de conèixer les dificultats que es poden trobar els professionals a l'hora d'intervenir en el sensellarisme. Trobem la primera dificultat en la forma com estan organitzats els serveis socials, la intervenció dels quals està pensada per ser temporal (detecció de necessitats - intervenció - solució). Així, pot resultar difícil que l'àmbit públic pugui encarregar-se amb èxit de la intervenció a través del Housing First, ja que aquest està caracteritzat per la permanència en l'habitatge i en el suport (Argemí, 2017). A més, el funcionament habitual, caracteritzat per la sobresaturació de feina, el tipus de demandes, l'escassetat de recursos i el model de treball excessivament burocratitzat, pot

fer que la distància entre serveis socials i usuaris sigui un fet constatable (Cabrera et al., 2008).

En relació als professionals, podem esmentar la necessitat de canvi en relació a la mentalitat d'alguns professionals cap al sensellarisme o la dificultat de no disposar d'experiències prèvies en la implementació del model (Bernad, Cenjor i Yuncal, 2016). A més, és important tenir en compte que el nivell de professionalització en Housing First hauria de ser més alt, ja que en alguns dels serveis que apliquen aquest model o característiques d'aquest, treballen professionals que no estan suficientment formats en Housing First (Argemí, 2017).

Pel que fa a l'habitatge, eix central del Housing First, ens trobem la dificultat de la insuficiència d'habitatges de lloguer social i assequibles. El problema principal és la privatització del mercat i la manca de polítiques socials que facilitin l'accés i el manteniment de la residència a persones sense llar (Argemí, 2017).

Per tant, per treballar amb persones sense llar, hem de tenir en compte la magnitud i realitat social i històrica del fenomen, les oportunitats que ofereix el model d'intervenció Housing First i els reptes que es presenten de l'aplicació d'aquest model.

6. Mètode

L'objectiu d'aquest article és presentar els resultats d'una recerca sobre els reptes que es troben els professionals de l'àmbit socioeducatiu a l'hora d'intervenir amb persones sense llar i també sobre els recursos dels quals disposen.

El mètode utilitzat en aquesta recerca és l'entrevista individual a professionals que treballen en l'àmbit de persones sense llar, concretament a un centre de dia. L'ús d'aquesta eina facilita l'obtenció de la visió d'aquests professionals en relació al col·lectiu i la intervenció amb aquests, ja que, tal com diuen Meneses i Rodríguez

(2011), les preguntes són obertes, de manera que permet a la persona entrevistada oferir una resposta pròpia. S'ha optat per una metodologia qualitativa, ja que es vol conèixer un tema en profunditat donant importància al punt de vista dels professionals.

6.1 Participants

Per realitzar les entrevistes s'han seleccionat quatre professionals que treballen a un centre de dia per a persones sense llar, el qual brinda un punt de trobada per tal d'iniciar processos de canvi. Aquest espai ofereix serveis d'acollida, d'higiene personal, de bugaderia i d'esmorzar i està situat a un poble de la comarca de la Selva. L'elecció d'aquest centre de dia ha estat a partir del coneixement previ d'aquest i dels professionals que hi treballen.

	Edat	Sexe	Anys d'experiència amb persones sense llar	Anys d'experiència en l'àmbit social
Entrevistat 1	46	Home	4 anys	25 anys
Entrevistat 2	49	Home	4 anys	27 anys
Entrevistada 3	41	Dona	4 anys	18 anys
Entrevistada 4	38	Dona	2 anys	15 anys

Taula 1: Informació professionals entrevistats.

Font: Elaboració pròpia.

6.2 Instrument

Com ja s'ha mencionat, l'instrument utilitzat ha estat l'entrevista individual, que és una eina per obtenir informació a través d'una conversa amb una o diverses persones per un estudi analític o per contribuir en els diagnòstics o tractaments socials (Meneses i

Rodríguez, 2011). Dins d'aquesta eina, s'ha optat per la semiestructurada, on la persona entrevistadora escolta amb atenció, sense imposar interpretacions ni respostes, guiant el transcurs de l'entrevista cap als temes d'interès de la investigació (Díaz, Torruco, Martínez i Varela, 2013).

L'entrevista s'estructura al voltant d'uns objectius, per cada un dels quals s'han plantejat una sèrie de preguntes i, a partir d'aquí, s'ha elaborat un guió de l'entrevista. Els objectius són els següents:

- Recollir informació descriptiva sobre el professional, el servei i les característiques d'intervenció
- Conèixer els diferents perfils de persones sense llar que són usuàries del servei on treball l'entrevistat/da.
- Conèixer si es reproduïxen estereotips, prejudicis o estigmatització de les persones sense llar per part dels professionals.
- Conèixer els reptes que es troben els professionals en relació al treball en equip amb altres professionals del servei.
- Conèixer els reptes que es troben els professionals en relació al treball en xarxa amb altres serveis.
- Conèixer com condicionen les polítiques d'habitatge en la intervenció dels professionals.
- Conèixer les estratègies i metodologies dels professionals i quins reptes existeixen actualment pel que fa als enfocaments metodològics pel treball amb persones sense llar des de l'àmbit socioeducatiu.
- Conèixer quines propostes farien per millorar l'atenció a les persones sense llar.

6.3 Procediment

Per realitzar les entrevistes, el primer pas ha sigut contactar amb els professionals per tal d'explicar, breument, en què consisteix la recerca i entrevista i preguntar si volen participar. Seguidament s'ha concertat una data, que anés bé a ambdues parts, per fer

l'entrevista. Tenint en compte qüestions ètiques, com l'anonimat o la confidencialitat, el dia de l'entrevista, abans de fer les preguntes, es demana a cada participant que signi un document de consentiment informat. En aquest, els professionals manifesten que accepten voluntàriament participar en la recerca, que accepten que s'enregistri l'entrevista en àudio i s'informa que la informació que surt a l'entrevista serà confidencial. Un cop signat el consentiment informat, es procedeix a iniciar l'entrevista. Les entrevistes es realitzen durant el mes d'abril i la primera setmana de març de 2019 a l'oficina dels professionals. La durada d'aquestes ha estat entre 30 i 40 minuts.

6.4 Anàlisi de les dades

Per fer l'anàlisi de les dades, s'ha realitzat una anàlisi de contingut temàtic, mitjançant les dades textuais obtingudes de la transcripció de les entrevistes. Primer s'ha fet un preanàlisi de la informació, organitzant el material aconseguit de les entrevistes per tal que facilités la lectura. A continuació, s'han assignat codis a la informació extreta, sent els temes: perfil de les persones sense llar; estereotips, prejudicis i estigma; reptes per intervenir en relació al treball en equip, treball en xarxa i polítiques d'habitatge; estratègies i metodologies per treballar amb les persones sense llar en l'àmbit socioeducatiu i propostes per millorar l'atenció a persones sense llar.

7. Resultats

7.1. Perfils de persones sense llar

Un dels aspectes a tenir en compte per l'anàlisi dels reptes en atendre a persones sense llar és el perfil d'aquestes. Els quatre entrevistats coincideixen que la majoria de persones ateses són homes, amb alguna addicció a substàncies tòxiques, sobretot a l'alcohol, i amb mancances de xarxa social i relacions familiars:

“Estariem parlant majoritàriament d'homes, entre 30 i 59 anys. [...] En la majoria de casos amb problemes diguem de relacions amb la família extensa [...] i dos de cada quatre amb problemes d'alcoholisme concretament”. (Entrevistat 2).

“La gran majoria són homes, desvinculats de la família [...] i que acaben consumint algun tipus de droga, majoritàriament alcohol”. (Entrevistada 3).

Tot i ser aquest el perfil més nombrós, dos dels quatre professionals remarquen l'existència d'altres perfils, com aquelles persones sense llar amb una malaltia mental no controlada, amb antecedents penals o amb unes característiques personals que influeixen en el seu aïllament social, portant a la persona a viure al carrer.

“Tenim un tercer perfil que és persones que, [...] tenen uns trets personals que els porten a un estil de vida allunyat de la resta, llavors diguem que voluntàriament s'aïllen”. (Entrevistat 1).

“Un de cada quatre, hem analitzat, amb antecedents penals [...] i majoritàriament provinent de l'hostaleria”. (Entrevistat 2).

Per saber si s'han ocasionat o no canvis en els perfils de persones sense llar, es fa una pregunta sobre aquest tema. Dos dels quatre entrevistats coincideixen en el fet que hi ha hagut un augment de persones sense llar immigrades i sense documentació i de persones sense llar dones.

“S'ha donat un augment de persones sense llar estrangeres, que venen [...] amb la intenció de millorar la seva situació [...]. S'ha incrementat, també, el nombre de dones que atenem als serveis”. (Entrevistada 4).

7.2. Estereotips, prejudicis o estigma

En relació a la reproducció d'estereotips, prejudicis o estigmatització per part dels professionals, es fan preguntes sobre si aquests afecten la intervenció dels professionals. En aquest cas, els quatre coincideixen que sí que existeixen aquests elements i poden influir en la intervenció del professional. Aquesta influència es pot produir per raons diverses, com la manca de preparació dels serveis i de formació dels professionals o la manca de recursos.

“Totalment, l'estigma social associa unes característiques a la persona, i es pot donar que el professional tingui la predisposició de pensar que la persona tindrà X característiques o, fins i tot, que la mateixa persona es cregui aquestes característiques, tot i no tenir-les totes”. (Entrevistada 3).

Tot i això, un dels entrevistats afegeix que en funció de si la intervenció es fa des d'un servei especialitzat en persones sense llar o un servei d'atenció bàsica o primària, la mirada pot variar. Per aquesta raó, és molt important tenir clara la mirada i filosofia que es vol tenir a l'hora d'intervenir, que ha de ser flexible, lliure de prejudicis i no estigmatitzada. A més, és necessari fer un treball personal de canvi i d'informació sobre el tema per tal de poder atendre a les persones sense jutjar-les ni etiquetar-les.

“Pensem que si, que la mirada, depèn de l'àmbit on reben a aquestes persones, és diferent. És una mirada estigmatitzada, inflexible i marginal”. (Entrevistat 2).

7.3. Reptes per intervenir en relació al treball en equip, treball en xarxa i polítiques d'habitatge

Per parlar dels reptes, s'han escollit tres categories: els reptes en relació al treball en equip, en relació al treball en xarxa i en relació a les polítiques d'habitatge. Per conèixer

els reptes que poden sorgir en aquestes esferes, s'han realitzat qüestions com en què consisteix el treball en xarxa o quines dificultats es poden derivar de la falta d'habitatge.

D'una banda, pel que fa als reptes que es poden trobar els professionals a l'hora d'intervenir en relació al treball en equip, tots els professionals estan d'acord que existeixen uns reptes. Tres dels quatre professionals, coincideixen que un d'aquests és que es treballa amb la persona amb el coneixement que no es pot oferir una llar que garanteixi la seguretat i benestar de l'usuari.

“Treballem sabent que no podem oferir allò que es necessita, amb el qual és el primer repte”. (Entrevistat 1).

“Quan una persona no té habitatge, ja s'està vulnerant un dels seus drets fonamentals, per tant no compta amb el més bàsic. Aquest és un dels grans reptes que ens trobem”. (Entrevistada 3).

Aquest fet a vegades pot portar al professional a sentir frustració, ja que es veu clarament que amb l'ofertament d'un habitatge la situació podria millorar i amb això el benestar emocional i social de la persona.

“A vegades pot portar-te a la frustració, de dir [...] estem treballant amb aquesta persona, veiem clar que, si li poguéssim oferir un habitatge, la seva situació canviaria un 100%, però no pots”. (Entrevistada 4).

Partint del fet que les persones usuàries no disposen d'una llar i que es necessita temps per millorar les seves situacions, sorgeix un altre repte al qual fer front. Aquest és haver de buscar estratègies perquè els usuaris es vinculin amb els professionals i el servei i, per tant, tinguin una assistència continuada. D'aquesta manera es poden anar treballant aspectes importants, com hàbits d'higiene, laborals, habilitats comunicatives i socials, la frustració i motivació de la persona, per preparar i dotar d'eines a aquesta pel present i el futur.

“Saps que la persona tornarà a la situació [...] amb el qual has de crear tot una sèrie d'estratègies que t'ajudin i ajudin a la persona a garantir que continuï venint [...] sabent que les resolucions de les seves situacions són a molt llarg termini”. (Entrevistat 1).

Tot i que tres dels quatre professionals coincideixen en aquests reptes, l'altre professional remarca que totes les situacions on s'ha d'intervenir suposen un treball i un repte, independentment de l'àmbit de treball. Tanmateix, opina que les situacions on no es compta amb res, ni documentació, ni xarxa familiar o social, esdevenen un repte una mica més elevat, ja que s'ha de començar des de zero. A més, el repte més important és que les persones sense llar ateses no tornin mai a la situació de sensellarisme .

“O sigui, és un repte des del punt de vista que [...] estem parlant de situacions bastant consolidades al carrer, i [...] moltes vegades comencem des de 0, no tenen DNI, no tenen cap document, [...] però a nivell general no suposa cap repte”.

“El gran repte és afavorir que la persona re connecti una altra vegada amb la societat [...], que no torni mai més al carrer”. (Entrevistat 2).

D'altra banda, quant als reptes en relació al treball en xarxa a l'hora de realitzar intervencions, dos dels professionals remarquen que les dificultats que es puguin produir són degudes a les estructures, normatives i planificació de les institucions i no a la coordinació entre professionals implicats en un cas.

“Generalment, vénen més marcades per la mateixa institució, pel propi funcionament que per part dels professionals. Vull dir, la predisposició a treballar conjuntament o col·laborar és total però a vegades, els protocols o les normatives dificulten més aquest treball”. (Entrevistat 1).

Les altres professionals coincideixen que les dificultats es poden produir a causa de les institucions però també pot passar que, a causa de la saturació dels serveis, de situacions

personals o mancances a nivell professional o personal, es vegi afectada la intervenció dels professionals, repercutint, d'aquesta manera, a la intervenció dels altres professionals i en el procés de canvi o millora de l'usuari.

“Els equips de la majoria de serveis estan saturats perquè tenen sobrecàrrega d'usuaris i cada professional es gestiona com pot. Però es pot donar que tot acabi anant més lent o que no es doni una atenció adequada”. (Entrevistada 3).

Per últim, pel que fa als reptes que es poden produir a l'hora d'intervenir en relació a les polítiques d'habitatge, els quatre professionals coincideixen que la relació entre el fenomen del sensellarisme i la manca d'habitatge és clara. D'una banda, el fet de no tenir una llar on poder dormir, menjar, rentar la roba, etc., pot agreujar la situació de la persona. És a dir, la situació de sensellarisme pot produir que la persona continuï amb els mateixos hàbits relacionals, de consum i, fins i tot, que s'acabi conformant i resulti més difícil realitzar una intervenció i un canvi. Al mateix temps, pot produir-se que, al no tenir una llar, la persona dediqui molt de temps i esforç a satisfer les necessitats bàsiques i deixi de banda unes altres, igual d'importantes pel desenvolupament personal.

“Al no tenir una llar, la persona dedica molts esforços en satisfer unes necessitats molt bàsiques i, potser d'altres necessitats com les laborals, les de relació, etc., van quedant al marge”. (Entrevistada 4).

A més, comptar amb un habitatge, ajuda a garantir les necessitats bàsiques de la persona. També, facilita que la persona millori la seva situació de vulnerabilitat i senti protecció, seguretat i estabilitat, quelcom que ajudarà la persona a realitzar un procés de canvi.

“Aquesta relació és real. [...] Si tu a una persona que està al carrer li facilites una llar, està comprovat que el pronòstic d'aquell cas millora ostensiblement”. (Entrevistat 2).

“Per poder provocar o induir un canvi necessites que la persona se senti segura, protegida, se senti en un lloc que pugui dir, entre cometes, la seva llar”. (Entrevistat 1). A més, oferir un habitatge permet que la persona pugui anar treballant aspectes que, amb el temps viscut al carrer, ha perdut o ha reduït, com per exemple habilitats d'higiene, de convivència, rutines, etc.

“Ells mateixos en estar a l'habitatge poden anar canviant determinades pautes de comportament que fins ara no s'havien proposat mai, vull dir que, en el cas en concret del sense llar, si primer poguéssim oferir l'opció de l'habitatge, això té moltes possibilitats per esdevenir un cas d'èxit”. (Entrevistat 2).

7.4. Estratègies i metodologies per treballar amb les persones sense llar en l'àmbit socioeducatiu

Una de les estratègies més utilitzades és l'establiment del vincle, mitjançant el qual es crea una confiança que ajuda a dur a terme la intervenció d'una manera més positiva. Els quatre professionals coincideixen que el vincle és fonamental perquè es produeixi una bona intervenció.

“El primer plantejament és establir el vincle amb ell, la confiança suficient per parlar amb ells”. (Entrevistat 1).

Unes altres estratègies útils per treballar amb persones sense llar són, entre altres, l'humor, que pot originar converses que no es produïrien en un ambient més seriós; la mirada envers les persones que s'atén; adaptar el ritme d'intervenció a la persona, per tal de no fer-la sentir insegura i que pugui ser ella qui decideixi què vol fer, com i quan, alhora que es posen límits; habilitats socials i, sobretot, respecte.

“Intervenim al seu ritme i no entrem a qüestionar, ni criticar, ni jutjar la seva vida. És una opció personal, nosaltres intentem oferir un ventall de recursos, d'opcions, que la persona pugui escollir què vol”. (Entrevistat 1).

“Diria que una estratègia molt interessant és l’humor, quan ja hi ha una confiança, hi ha una relació una mica consolidada, doncs fer bromes o tractar els temes amb un cert humor i riure tots plegats, [...] doncs també ajuda molt”. (Entrevistat 2).

Pel que fa a les metodologies, el model de Housing First o Primer la Llar facilita tant la intervenció com el desenvolupament productiu del procés de canvi de la persona. Tots quatre professionals estan d’acord que el model de Housing First és un recurs molt útil, ja que com es deia anteriorment, el fet de proporcionar un habitatge abans de realitzar un canvi o un pla de treball afavoreix que la persona tingui més predisposició i motivació per implicar-se en la resolució o millora de la seva situació. Tanmateix, un dels entrevistats remarca que, tot i ser un bon recurs, no és la solució i, per tant, hi ha d’haver un equilibri entre els recursos existents.

“És una possibilitat, és una millora però no és la solució. No tothom pot accedir al Housing First, per temes, això, a vegades de convivència, dintre la pròpia comunitat de veïns. Hi ha persones que les seves habilitats estan molt deteriorades i tot que puguin ser a un pis individual, acaben afectant la seva convivència dintre la comunitat. Llavors, és un recurs més, bo, però no l’únic”. (Entrevistat 1).

7.5. Propostes per millorar l’atenció a persones sense llar

En relació a les propostes per millorar la intervenció a les persones sense llar podem fer referència a diversos aspectes. D’una banda, quant als professionals i serveis, aquests haurien de caracteritzar-se per una accessibilitat i flexibilitat adequada a les necessitats de cada persona atesa, que permeti l’aproximació i la creació del vincle amb aquesta. A més, és important la integració de noves figures professionals, que ajudin a la intervenció i ofereixin una visió diferent de l’establerta que permeti que l’atenció sigui de més qualitat. També, que aquests comptin amb una qualificació que els ajudi a intervenir amb una mirada no estigmatitzada, sense jutjar la persona i la seva situació i respectant les seves decisions.

“A nivell funcional, dotar d’algun professional més. Ara mateix treballem educadors i treballadors socials, però jo crec que s’hauria de dotar d’altres professionals, potser de l’àmbit de la psicologia, de la salut, Dotar, perquè no, d’integradors socials [...] per poder fer més acompanyaments”. (Entrevistat 2).

“En general, [...] personal qualificat que doni una resposta a les necessitats existents d’aquestes persones”. (Entrevistada 3).

D'altra banda, en relació a les infraestructures i les polítiques socials, seria important dotar d'habitatges socials o poder oferir, com a lloguer social, els pisos dels quals disposen els bancs. D'aquesta manera, les persones sense llar disposarien d'un ventall d'oportunitats molt més ampli per millorar la seva situació de sensellarisme i, per tant, per millorar la qualitat del seu benestar. També, ajudaria a la intervenció que els locals i pisos estiguessin adaptats per poder esdevenir més accessibles a qualsevol necessitat que es pugui donar.

“A vegades no podem avançar amb aquell cas perquè la possibilitat d’oferir-li una llar digna, doncs no la tenim i ha de continuar al carrer”. (Entrevistat 2).

“El local ha de ser un local adaptat, que sigui segur per a tothom”. (Entrevistada 4).

8. Discussió i conclusions

Partint del marc teòric i resultats de la recerca, es plantegen unes idees que indueixen a reflexionar sobre el fenomen del sensellarisme i tot el que aquest comporta.

En relació al primer tema (perfil de persones sense llar), els resultats de l'estudi mostren que han sorgit nous perfils que es troben en una situació de sensellarisme, aquests engloben des de persones immigrades a dones soles fins a joves menors. Tot i això, segons la informació proporcionada pels professionals entrevistats, referida a un centre de dia, sembla que continua predominant el perfil d'home sol o separat, d'edat

avançada, sense estudis i amb una addicció a l'alcohol (Sánchez, 2010) i que el perfil de dones és minoritari. Això fa reflexionar sobre la capacitat, de les dones, de resiliència i de preservació d'habilitats socials i recursos propis a l'hora d'afrontar una situació de vulnerabilitat.

Pel que fa als estereotips, prejudicis i estigma, els participants reconeixen l'existència d'aquests i les conseqüències negatives que poden incidir en el procés de millora de la persona usuària. La falta de formació dels professionals, l'estructura i manca de preparació dels serveis o la carència de recursos poden produir que les intervencions es vegin afectades per una mirada estigmatitzada. Per aquest motiu, com diuen Cabrera et al. (2008), tenint present que és un grup molt heterogeni, és molt important diferenciar la situació de cada persona sense llar, adaptant el procés de canvi a les seves necessitats específiques.

Si es parla dels reptes que es poden trobar els professionals a l'hora d'intervenir amb persones sense llar, l'estudi mostra que una de les grans dificultats és iniciar un procés de canvi sense poder oferir a la persona allò que més necessita, en aquest cas una llar que garanteixi les necessitats bàsiques i no vulneri cap dels seus drets. Aquest fet s'assimila al plantejament de la FEANTSA (2008) que la dificultat per accedir a un habitatge és una de les causes més rellevants del fenomen. Tenint en compte que Espanya és un país amb una gran quantitat d'habitatges desocupats i un baix nivell d'habitatge social (Sánchez, 2010), seria interessant establir un pacte nacional o europeu que permetés posar els pisos del banc a disposició pública i poder, així, intervenir amb un factor protector ja aconseguit i centrar els recursos a treballar hàbits saludables i la reinserció sociolaboral. Davant d'aquesta realitat, els professionals han de cercar estratègies i innovar per tal que els usuaris estableixin un vincle i l'atenció pugui ser continuada i de qualitat, tot i no comptar amb un habitatge. A més, les dificultats que es poden produir en relació al treball en xarxa amb altres equips professionals, és, com diu Argemí (2017) degut a l'estructura dels serveis i les normatives que estan establertes. Aquestes poden limitar la intervenció dels professionals i influir en aquesta, fent que el professional senti frustració o sobrecàrrega de feina.

Un altre aspecte a tractar, són les estratègies i metodologies que fan servir els professionals. L'estudi mostra que el tipus d'atenció més utilitzada es basa a fer a la persona partícip del seu procés de canvi, tenint en compte les seves capacitats per poder aconseguir i mantenir un habitatge. Aquesta atenció, a diferència del Model d'Escala, veu l'habitatge com l'aspecte principal per iniciar el procés de canvi i no l'objectiu del procés (Argemí, 2017). Els resultats també mostren que els professionals no exigeixen als usuaris unes normes específiques més enllà del respecte. Aquest fet és característic dels serveis desenvolupats durant els anys 90 a Nord Amèrica, on no s'exigia l'abstinència de drogues i alcohol (FEANTSA, 2016).

S'observa amb la recerca que el model de Housing First s'ha fomentat molt durant els darrers anys i que la seva aplicació està funcionant (FEANTSA, 2016). Tot i això, els resultats mostren que, a causa de la manca de recursos, no es pot oferir un habitatge i, per tant, com diu Uribe (2014), el servei atén a les persones sense llar des del Model d'Escala des d'una visió no tan assistencial. Llavors, per poder intervenir des del model de Housing First, és necessari una professionalització en el tema i que el professional compti amb experiències en la implementació del Housing First (Bernard et. al, 2016) i que els serveis que vulguin treballar a partir del Housing First, debatin quina és la millora manera per definir la intervenció (Argemí, 2017).

Per últim, un altre tema a debatre són les propostes per millorar l'atenció que s'ofereix. S'observa amb la recerca que els serveis haurien de ser més flexibles i accessibles per a tothom, ja que la majoria ofereix una intervenció basada en el temps i estructurada, com diu Argemí (2017) basada a detectar necessitats, intervenir i solucionar el problema. A partir de l'opinió dels participants en la recerca sembla que la intervenció que es fa amb les persones sense llar és molt pautada i obliga a l'usuari a adaptar-se al servei. Per tant, els serveis haurien de plantejar aquesta atenció, de manera que siguin aquests qui s'adaptin als usuaris i a les necessitats de cada un per tal de facilitar l'establiment del vincle amb aquests.

Aquest article se centra en la percepció dels professionals d'un centre de dia per a persones sense llar, en relació als reptes que es troben a l'hora d'intervenir amb aquestes persones. Aquests expressen la seva opinió sobre la situació actual del sensellarisme i l'atenció que donen a les persones sense llar en el centre de dia. Tanmateix, s'identifiquen, en aquesta investigació, algunes limitacions. D'una banda, el projecte es basa en la percepció i opinió, segons la seva experiència, de quatre professionals que formen part del mateix servei. Això es pot considerar com una limitació, ja que la informació que transmeten pot arribar a ser molt semblant, dificultant, així, una anàlisi del fenomen més acurat. I d'altra banda, si es fessin entrevistes a persones usuàries, el ventall de reptes podria obrir-se molt més, ja que tenen una visió diferent de la dels professionals.

9. Bibliografia

- Argemí, B.** (2017). Housing First: la seva aplicació a Catalunya. *Pedagogia i Treball Social: revista de ciències socials aplicades*, 6 (1), 23-43. Recuperat de <https://core.ac.uk/download/pdf/132357641.pdf>
- Bernad, R., Cenjor, V. i Yuncal, R.** (2016). El modelo Housing First En España: resultados a los 12 meses del programa Hábitat. *Barcelona Societat. Revista de Investigación y análisis social*. Recuperat de <https://ajuntament.barcelona.cat/dretssocials/sites/default/files/revista-castellano/11-el-modelo-housing-first-en-espana-resultados-a-los-12-meses.pdf>
- Busch-Geertsema, V.** (2010). Defining and Measuring Homelessness. *Homelessness Research in Europe: Festschrift for Bill Edgar and Joe Doherty*. FEANSTA. Recuperat de <https://www.york.ac.uk/media/chp/documents/2010/Homeless%20Research%20in%20Europe.pdf>

- Cabrera, P. J.** (2004). La vida al ras. *Educació social. Revista d'intervenció socioeducativa*, (27), 11-20. Recuperat de <https://www.raco.cat/index.php/EducacioSocial/article/view/165455>
- Cabrera, P. J. i Rubio, M. J.** (2008). Las personas sin hogar, hoy. *Revista del Ministerio de Trabajo e inmigración*, (75), 51-74. Recuperat de <http://www.noticiaspsh.org/IMG/pdf/est03.pdf>
- Cabrera, P. J., Malgesini, G., i López, J. A.** (2002). *Un techo y un futuro: buenas prácticas en la intervención social con personas sin hogar*. Barcelona: Icaria.
- Cabrera, P. J., Rubio, M. J., i Blasco, J.** (2008). *Qui dorm al carrer?: Una investigació social i ciutadana sobre les persones sense sostre*. Caixa Catalunya, Obra Social.
- Cardona, À.** (2004). Les persones sense llar i les polítiques socials. *Educació social. Revista d'intervenció socioeducativa*, (27), 21-39. Recuperat de <https://www.raco.cat/index.php/EducacioSocial/article/view/165456>
- De Graaf, W., Van Doorn, L., Kloppenburg, R., i Akkermans, C.** (2011). Homeless Families in the Netherlands: Intervention Policies and Practices. *Journal of Social Research & Policy*, 2 (1). Recuperat de <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=1318687>
- Díaz, L., Torruco, U., Martínez, M. i Varela, M.** (2013). La entrevista, recurso flexible y dinámico. *Investigación en educación médica*, 2 (7), 162 - 167. Recuperat de http://www.scielo.org.mx/scielo.php?pid=S2007-50572013000300009&script=sci_arttext
- FEANTSA.** (2008). *Informe Europeo. El papel de la vivienda en el sinhogarismo. Alojamiento y exclusión residencial*. Recuperat de https://www.feantsa.org/download/08_european_report_feantsa_housing_final_es7074115848578375806.pdf

FEANTSA. (2016). *Guía Housing First. Europa.* Recuperat de <https://housingfirsteurope.eu/assets/files/2016/11/Gui%CC%81a-Housing-First-Europa.pdf>

Guilera, L., Janera, M. M., Noró, R. (2016). *Recomanacions sobre el tractament informatiu de les persones sense llar: podries ser tu. Eines i recomanacions per als mitjans de comunicació i els representants polítics.* Recuperat de https://bcnroc.ajuntament.barcelona.cat/jspui/bitstream/11703/99538/1/SENSELLARIS_ME_Recomanacions_tractament_informatiu_persones_sensellar.pdf

Llobet, M. i Aguilar, M. (2016). El Housing First. El dret a l'habitatge dels més vulnerables. *Barcelona Societat*, (20), 16-32. Recuperat de <http://diposit.ub.edu/dspace/handle/2445/108509>

Meneses, J. i Rodríguez, D. (2011). *El qüestionari i l'entrevista.* Barcelona: UOC. Recuperat de http://femrecerca.cat/sites/default/files/meneses/files/pid_00157591-1.pdf

Muñoz, M., Vázquez, C., i Vázquez, J. J. (2003). *Los límites de la exclusión: estudio sobre los factores económicos, psicosociales y de salud que afectan a las personas sin hogar de Madrid.* Obra Social Cajamadrid.

Muñoz, M., Vázquez, J. J., Panadero, S. i Vázquez, C. (2003). Características de las personas sin hogar en España: 30 años de estudios empíricos. *Cuadernos de psiquiatría comunitaria*, 3(2), 100-116. Recuperat de <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=1318687>

Sánchez, M. R. H. (2010). Las personas 'sin hogar' en España. *Revista española de sociología*, (14), 21 - 42. Recuperat de <https://recyt.fecyt.es/index.php/res/article/view/65177>

Sánchez, M. R. H. (2012). En los límites de la exclusión social: las personas sin hogar en España. *Revista de ciències socials*, 7 (2), 307 – 324. Recuperat de <http://rua.ua.es/dspace/handle/10045/25941>

Tejero, E. i Torrabadella, L. (2005). *Vides al descobert: els mons viscuts del fenomen "sense sostre"*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.

Uribe, J. (2014). *Del carrer a la llar. Housing First com a model d'intervenció i la seva aplicació a Barcelona*. Recuperat de http://bibliosjd.org/wp-content/uploads/2016/11/col_digital_acogida1.pdf

Waegemakers J. i Rook, J. (2012). *Housing First: Where is the Evidence?*. Recuperat de https://www.homelesshub.ca/sites/default/files/attachments/HousingFirstReport_final.pdf

Revista: **Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa**

Normes de publicació:

- Els treballs es poden presentar en català o castellà.
- Extensió: 7.000 – 8.000 paraules.
- Resum: 150 – 190 paraules.
- Paraules clau: màxim 5.
- Títols i cos del text (plantilla articles monogràfic o intercanvi).
 - Títol d'apartat Arial 14, negreta.
 - Cos del text de l'article Times New Roman 12.
 - Títol de subapartat Arial 12, negreta.
- Les referències bibliogràfiques segons la citació APA 6ed.
 - **Cognoms, N.** (en negreta).